

Feminist Düşünce

Kapsamlı Bir Giriş

Türkçesi: Beyza Sumer Aydaş

İçindekiler

Önsöz	9
Teşekkür.....	11
Giriş	13
Feminist Düşüncenin Çeşitliliği	13
1. Liberal Feminizm.....	27
Kavramsal Kökenleri	27
“Birinci Dalga”dan Önce: Eğitimde Eşitlik	30
“Birinci Dalga” Liberal Feminizm: Eşit Özgürlük ve Oy Hakkı	34
“İkinci Dalga” Liberal Feminizm: Eşit Haklar	43
“Üçüncü Dalga” Liberal Feminizme Doğru:	
Aynılığa Karşı Farklılık ve Eşitlikçilik	49
“Üçüncü Dalga” Liberal Feminizm: Kesişimsellik	56
Liberal Feminizme Yönelik Eleştiriler	57
Sonuç.....	65
Tartışma Soruları	66
2. Radikal Feminizm	67
Genel Olarak Radikal-Liberter Feminizm	68
Genel Olarak Radikal-Kültürel Feminizm	74
Radikal-Liberter ile Radikal-Kültürel Feministler Arasındaki Tartışmalar	78
Radikal Feminizme Yönelik Eleştiriler	108
Sonuç	114
Tartışma Soruları	115
3. Marksist ve Sosyalist Feminizmler	117
Bazı Geleneksel Marksist Kavramlar ve Kuramlar	118
Klasik Marksist Feminizm: Genel Düşünceler	132
Çağdaş Sosyalist Feminizm: Genel Düşünceler	137
Çağdaş Kadının Emek Sorunu	147
Marksist ve Sosyalist Feminizmlere Yönelik Eleştiriler.....	159
Sonuç	160
Tartışma Soruları	162

4. ABD’de Beyaz Olmayan Kadın Feminizm(ler)i	163
Beyaz Olmayan Kadın Feminizm(ler)i ve “Birinci Dalga”	165
Beyaz Olmayan Kadın Feminizm(ler)i ve “Üçüncü Dalga”	167
Farklı Alanlarda Beyaz Olmayan Kadın Feminizm(ler)i.....	169
ABD’de Beyaz Olmayan Kadın Feminizm(ler)ine Yönelik Eleştiriler	197
Sonuç	199
Tartışma Soruları	201
5. Dünya Sahnesinde Beyaz Olmayan Kadın Feminizm(ler)i: Küresel, Sömürgecilik Sonrası ve Ulusötesi Feminizmler	203
Genel Olarak Küresel Feminizm	203
Genel Olarak Sömürgecilik Sonrası Feminizm	213
Genel Olarak Ulusötesi Feminizm	222
Küresel, Sömürgecilik Sonrası ve Ulusötesi Feminizmlere Yönelik Eleştiriler	224
Sonuç	229
Tartışma Soruları	233
6. Psikanalitik Feminizm	235
Sigmund Freud Ekseninde Klasik Psikanalitik Düşünce	236
Dorothy Dinnerstein, Nancy Chodorow ve Juliet Mitchell Ekseninde Freud’a Yönelik Anglo-Amerikan Eleştiriler ve Sahiplenmeler	241
Jacques Lacan Ekseninde Çağdaş Psikanalitik Düşünce.....	258
Jacques Lacan’a Yönelik Eleştiriler	260
Luce Irigaray ve Julia Kristeva Ekseninde “Fransız” Psikanalitik Feminizmi	261
Psikanalitik, Freudcu ve Lacancı Feminist Düşünceye Yönelik Eleştiriler	269
Sonuç	271
Tartışma Soruları	271
7. Bakım/Özen-Odaklı Feminizm	273
Bakım/Özen-Odaklı Feminizmin Kökenleri	273
Bakım/Özen-Odaklı Feminizme Yönelik Eleştiriler	281
Annelik Etiğinin Kökenleri	287
Annelik Etiğine Yönelik Eleştiriler	296
Sonuç	301
Tartışma Soruları	303
8. Ekofeminizm	305
Ekofeminizmin Kökenlerine Dair Bazı Veriler.....	307
Ekofeminizme Dair İlk Kavrayışlar.....	311
Kadınlar, Doğa ve Kültür: Bazı Gerilimler	313
Doğa Ekofeminizmi	315
Ruhani Ekofeminizm	320

Dönüştürücü Ekofeminizm	324
Küresel Ekofeminizm	328
Vejetaryen Ekofeminizm	329
Çevreci Ekofeminizm	332
Ekofeminizme Yönelik Eleştiriler	334
Sonuç	338
Tartışma Soruları	339
9. Varoluşçu, Postyapısalcı ve Postmodern Feminizmler.....	341
Jean-Paul Sartre Ekseninde Varoluşçuluk	342
Simone de Beauvoir Ekseninde Varoluşçu Feminizm	346
Varoluşçu Feminizme Yönelik Eleştiriler.....	356
Michel Foucault Ekseninde Postyapısalcılık.....	358
Judith Butler Ekseninde Postyapısalcı Feminizm	364
Postyapısalcı Feminizme Yönelik Eleştiriler	367
Jacques Derrida Ekseninde Postmodernizm	369
Hélène Cixous Ekseninde Postmodern Feminizm	371
Postmodern Feminizme Yönelik Eleştiriler	374
Sonuç	379
Tartışma Soruları	381
10. Üçüncü Dalga ve Queer Feminizmler.....	383
Üçüncü Dalga Feminizm	383
Üçüncü Dalga Feminizme Yönelik Eleştiriler.....	394
Feminist Queer Teori	397
Feminist Queer Teoriye Yönelik Eleştiriler	401
Sonuç	403
Sonuç.....	405
Kaynakça.....	409

Önsöz

Birimiz Charlotte, Kuzey Carolina'da, felsefe bölümünden fahri profesör olarak emekli olmuş, diğeri California Eyalet Üniversitesi, Fresno'da felsefe bölümünde yardımcı doçent olarak görev alsa da, her ikimiz de *Feminist Düşünce*'nin beşinci edisyonunda birlikte çalışmaktan keyif aldık. Kitabın beşinci edisyonunu şimdiye kadarkilerin en iyisi yapma kararlılığıyla bölümlerin sayısını yediden ona çıkardık. Her ne kadar liberal feminizm konulu Birinci Bölüm, Marksist ve sosyalist feminizmlerle ilgili Üçüncü Bölüm, ekofeminizm konulu Sekizinci Bölüm ve varoluşçu, postyapısalcı ve postmodern feminizmlerle ilgili Dokuzuncu Bölüm aşağı yukarı aynı kalmış olsa da, daha iyi eleştiriler ve daha yeni veriler ekledik. Radikal feminizm konulu İkinci Bölüm'ü, cinsellik ve özellikle üreme konusundaki en yeni fikirlerimizden bazılarını daha fazla alan tanyacak şekilde yeniden düzenledik. İlaveten, beyaz olmayan kadın feminizmi konusunda artık, biri ABD'deki beyaz olmayan kadınlara diğeri dünya çapında beyaz olmayan kadınlara odaklanan (küresel, sömürgecilik sonrası ve ulusötesi) iki bölümümüz var. Ayrıca psikanalitik ve bakım/özen-odaklı feminizm konulu Altıncı Bölüm'ü, psikanalitik feminizm konulu Altıncı Bölüm ve bakım/özen-odaklı feminizm konulu Yedinci Bölüm olarak iki bölüme ayırdık. Son olarak, üçüncü dalga feminizm ve feminist queer teori konulu Onuncu Bölümü ekledik ve kaynakçamızı önemli ölçüde güncelleyip yeniden yapılandırdık.

Feminist Düşünce'nin beşinci edisyonu pek çok yüzeysel değişikliğin yanı sıra birçok köklü değişiklik de içermektedir. Şu anda piyasada bulunan hiçbir kitabın feminist düşüncenin zengin çeşitliliğini ve kişisimselliğini bu kadar kapsamlı bir şekilde içermediği kanaatindeyiz.

Giriş

Feminist Düşüncenin Çeşitliliği

Kitabın beşinci edisyonu üzerinde çalışırken, feminist düşüncenin sistemli araştırmalar yürütülebilecek bir ekol olarak kategorize edilmeye direndiğine her geçen gün daha fazla ikna olduk. “Disiplinlerarası”, “kesişimsel” ve “iç içe geçmiş”, feminist düşünceyi en iyi tarif eden sıfatlardır. Biz feministler, bir başlıktan diğerine adeta neşeyle yol alıyor, dereyi geçerken düşüncelerimizi de gözden geçiriyoruz. Yine de, inanılmaz çeşitlilikteki ve geniş bir yelpazeye yayılan feminist düşünürlerin görüşlerini belli bir kategori altında toplamaya çalışırken son derece somut sorunlarla karşılaşmamıza rağmen feminist düşünce, çeşitli etiketlerle dolu bir geçmişe sahip olacak kadar da eski: liberal, radikal, Marksist/sosyalist, beyaz olmayan kadınlar, küresel, sömürgecilik sonrası, ulusötesi, psikanalitik, bakım/özen-odaklı, ekolojik yaklaşımlı, varoluşçu, postyapısalcı, postmodern, üçüncü dalga ve queer. Hiç kuşkusuz bu etiketler listesi eksik ve oldukça tartışmalıdır. Hatta bu listenin genel olarak, feminizmin kadınlara ve toplumlara yönelik entelektüel ve politik vaatlerini tamamen kapsamadığı da söylenebilir. Ancak feminist düşüncenin geleneksel etiketleri işlevlerini korumaya devam ediyor. Kamuoyuna feminizmin yekpare bir ideoloji olmadığını ve tüm feministlerin aynı şekilde düşünmediğini gösteriyor. Etiketler aynı zamanda, çeşitli feministlerin hem kadınlara yönelik baskıya ilişkin açıklamalarını hem de bunun ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerilerini şekillendirmek üzere kullandıkları farklı yaklaşımların, bakış açılarının ve çerçevelerin kapsamını gözler önüne sermeye de yardımcı oluyor.

Çağdaş feminist kuramların çoğu kendini geleneksel liberal feminizme karşı bir tepki olarak tanımladığından feminist düşünceye

yönelik bir araştırmaya girişmek için liberalizm ideal bir başlangıç noktasıdır. Bu bakış açısı klasik ifadesini, Mary Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*,¹ John Stuart Mill'in "Kadınların Köleleştirilmesi"² ve on dokuzuncu yüzyıldaki süfraj hareketle kazandı. Başlıca hamlesi, Ulusal Kadın Örgütü (NOW) gibi gruplarda halen hissedilen, kadınların tabiyetinin, kamusal alana girmelerini ve başarılı olmalarını engelleyen bir dizi örfi ve hukuki sınırlamadan kaynaklandığı vurgusudur. Toplum, kadınların –doğası gereği– erkeklerden zihnen ve fiziken daha az kabiliyetli olduğu şeklindeki yanlış kanaati sürdürdüğü müddetçe akademide, siyaset meydanında ve piyasada kadınlara ayrımcılık yapıma eğilimi kendini daha fazla gösterir. Liberal feministlere göre kadınlara yönelik bu ayrımcılık adil değildir. Kamusal alanda başarı elde edebilmek için kadınlara da erkeklerle eşit fırsatlar sunulmalıdır. Liberal feministler, toplumsal cinsiyet adaletinin öncelikle adil oyun kuralları oluşturmamızı, ardından yarışmacıların hiçbirinin toplumdaki metalden ve hizmetlerden yararlanma yarışında sistematik olarak dezavantajlı duruma düşürülmemesini garanti altına almamızı gerektirdiğine ısrar ederler.

Fakat liberal feminist program kadınlara yönelik baskıyı tamamen ortadan kaldıracak kadar güçlü müdür? Radikal feministlere göre değildir. Radikal feministler, ataerkil sistemi iktidar, tahakküm, hiyerarşi ve rekabetin şekillendirdiğini ileri sürerler. Bu sistem ufak değişikliklerle ıslah edilemez; tek çözüm onu kökünden söküp atmaktır. Radikal feministler, kadınların özgürleşmesi yolunda alışılagelmişin sadece ataerkinin hukuki ve siyasi yapıları olmadığına ısrarcıdır; aynı zamanda bu sistemin toplumsal ve kültürel kurumları da (bilhassa aile ve kurumsal din) dönüştürülmelidir.

Geçmişte olduğu gibi bugün de, radikal feminist düşünce olarak değerlendirilen muhtelif düşünme tarzları bizleri etkilemeyi sürdürü-

1 Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Women*, ed. Carol H. Poston (New York: W. W. Norton, 1975) [Türkçesi: *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*, çev. Deniz Hakyemez, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018].

2 John Stuart Mill, "The Subjection of Women", *Essays on Sex Equality* içinde, ed. Alice S. Rossi (Chicago: University of Chicago Press, 1970), s. 184–185 [Türkçesi: *Kadınların Köleleştirilmesi*, çev. Ahmet Özcan, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020].

yor. Her ne kadar tüm radikal feministler, feminist düşüncenin gelişim alanı olarak cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve üremeye odaklansa da,³ kimileri (heteroseksüel, lezbiyen veya otoerotik olsun) seksin hazlarını vurguluyor ve sadece eski üreme kontrolü teknolojilerini değil aynı zamanda üremeye yardımcı yeni teknolojileri de kadınlar açısından katıksız lütuflar olarak görüyor. Bunun aksine, kimi radikal feministlerse seksin –özellikle de heteroseksüel seksin– tehlikelerinin altını çiziyor, üremeye yardımcı yeni teknolojileri ve –farklı bir açıdan– eski üreme kontrolü teknolojilerini kadınlar açısından zararlı buluyor. Kitabın bir önceki edisyonunda olduğu gibi, bu farklı radikal feminist düşünürleri iki gruba ayırıyoruz: radikal-liberter feministler ve radikal-kültürel feministler.⁴

Radikal-liberter feministler, cinsellikle ilgili meselelerde, belli bir cinsel deneyim türünün kadınlar için en iyisi olarak salık verilmemesi gerektiğini öne sürerler.⁵ Her kadın kendisiyle, başka kadınlarla ve erkeklerle cinsel deneyimler yaşamaya teşvik edilmelidir. Ataerkil bir toplumda heteroseksüellik kadınlar için tehlikeli olabilse de, kadınlar –bu, erkeklerle birlikte olmak anlamına gelse dahi– arzularının peşine düşmekte kendilerini özgür hissetmelidir.

Radikal-kültürel feministlerse bu görüşe katılmaz. Pornografi, fuhuş, cinsel taciz, tecavüz ve kadınların dövülmesi,⁶ ayak bağlama geleneği, sati geleneği, örtünme, klitoridektomi, cadı yakma ve jinekoloji yoluyla,⁷ erkeklerin kadınların cinselliğini eril haz için kontrol

3 Catharine A. MacKinnon cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemini, "Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory" de ayrıntılı bir şekilde inceler, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 7, no. 3 (ilkbahar 1982): s. 515–516.

4 Linda Alcoff, "Culture Feminism Versus Poststructuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 13, no. 3 (ilkbahar 1988): 408; Ann Ferguson, "The Sex Debate in the Women's Movement: A Socialist-Feminist View", *Against the Current* (Eylül/Ekim 1983): 10–16; Alice Echols, "The New Feminism of Yin and Yang", *Powers of Desire: The Politics of Sexuality* içinde, ed. Ann Snitow, Christine Stansell ve Sharon Thompson (New York: Monthly Review Press, 1983), s. 445.

5 Carol S. Vance, ed., *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality* (Boston: Routledge & Kegan Paul, 1984).

6 Rosemarie Tong, *Women, Sex and the Law* (Totowa, NJ: Rowman & Littlefield, 1984).

7 Mary Daly, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Boston: Beacon Press, 1978).

altında tuttuğunu vurgularlar. Bu nedenle kadınlar özgürleşmek için heteroseksüelliğin kısıtlamalarından kaçınmak ve bekârlık, otoerotizm veya lezbiyenlik yoluyla münhasıran dişi bir cinsellik yaratmak zorundadır.⁸ Kadınlar ancak tek başlarına veya diğer kadınlarla beraber cinselliğin gerçek hazzını keşfedebilirler.

Radikal feminist düşünce, üremeye alakalı konularda da cinsellikle ilgili konularda olduğu kadar çeşitlidir. Radikal-liberter feministler biyolojik anneliğin kadınları fiziksel ve psikolojik açıdan tükettiğini iddia ederler.⁹ Kadınların istedikleri şekilde –istenmeyen gebelikleri önlemek veya sonlandırmak ya da alternatif olarak, kadınların istedikleri zaman (menopoz öncesi veya sonrası), istedikleri yolla (kendi rahimlerinde veya başka bir kadının rahminde) ve istedikleri kişiyle (erkek, kadın veya yalnız) çocuk sahibi olabilmeleri için– eski üreme kontrolü teknolojilerini ve üremeye yardımcı yeni teknolojileri kullanmakta serbest olması gerektiğini ileri sürerler. Kimi radikal-liberter feministlerse daha da ileri gider. Ektogenezin (yapay bir plasentada vücut dışı gebelik) doğal hamilelik sürecinin yerini tamamen alacağı günü ipe çekerler.

Radikal-liberter feministlerin aksine radikal-kültürel feministler, biyolojik anneliğin kadınların gücünün nihai kaynağı olduğunu ileri sürerler.¹⁰ Bu yaklaşıma göre insan türünün devam edip etmeyeceğini –hayatın varolup olmayacağını– belirleyen kadınlardır. Kadınlar bu hayat verme gücünü korumalı ve övmelidir; zira o olmadan erkekler kadınlara şimdi olduğundan daha az saygı ve ihtiyaç duyacaktır.¹¹

Kadınların özgürleşmesine yönelik liberal ve radikal feminist programların ikna etmeyi başaramadığı Marksist ve sosyalist feministler, güçsüz çoğunluk tarafından üretilen servetin güçlü azınlığın eline geçtiği sınıf temelli bir toplumda gerçek özgürlüğe ulaşmanın

8 Charlotte Bunch, "Lesbians in Revolt", *Women and Values* içinde, ed. Marilyn Pearl (Belmont, CA: Wadsworth, 1986), s. 128–132.

9 Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex* (New York: Bantam Books, 1970).

10 Adrienne Rich, *Of Woman Born* (New York: W. W. Norton, 1979); Sara Ruddick, "Maternal Thinking", *Mothering: Essays in Feminist Theory* içinde, ed. Joyce Trebilcot (Totowa, NJ: Rowman & Allanheld, 1984).

11 Bkz. örneğin, Gena Corea, *The Mother Machine: Reproductive Technologies from Artificial Insemination to Artificial Wombs* (New York: Harper & Row, 1985).

herkes, bilhassa da kadınlar için imkânsız olduğunu ileri sürerler. Friedrich Engels ile beraber¹² Marksist ve sosyalist feministler, kadınlara yönelik baskının, topluluğun bir parçası olan insanların daha önce sahip olduğu her türden eşitliği yok eden bir yapı olan özel mülkiyetten kaynaklandığında ısrar ederler. Üretim araçlarının, başlangıçta hepsi erkeklerden oluşan görece daha az kişiye ait olan, özel mülkiyeti, günümüzdeki yansımaları kurumsal kapitalizm ve emperyalizm olan sınıf sistemini başlattı. Bu vaziyet üzerine düşünüldüğünde kadınlara yönelik baskının sebebinin sadece erkekleri kadınlardan imtiyazlı kılan daha geniş kapsamlı toplumsal kurallar değil, bizzat kapitalizm olduğu akla gelir. Eğer –sadece müstesna olanlardan ziyade– tüm kadınlar özgürleştirilecekse, kapitalist sistemin yerini, üretim araçlarının herkese ait olduğu sosyalist sistem almalıdır. Böylece ekonomik açıdan artık erkeklere bağımlı olmayan kadınlar, onlar kadar özgür olacaktır.

Sosyalist feministler Marksist feministlerle, kapitalizmin kadınlara yönelik baskının kaynağı olduğu ve radikal feministlerle de ataerkinin kadınlara yönelik baskının kaynağı olduğu konusunda hemfikirdir. Dolayısıyla kadınlara yönelik baskıya son vermenin yolu, sosyalist feministlerin görüşüne göre, kapitalist ataerkinin veya ataerki kapitalizmin (siz seçin) çift başlı canavarını öldürmektir. Bu amaçla hareket eden sosyalist feministler, kapitalizm ile ataerki arasındaki ilişkiyi açıklayan teoriler geliştirmeye çalışır.

Sosyalist feministler bu hususta bir teori geliştirmenin ilk aşamadayken kadınlara yönelik baskıya dair iki sistemli birkaç açıklama sundu. Bu iki sistemli teoriler arasında, Juliet Mitchell ile Alison Jaggar tarafından ileri sürülenler de bulunuyordu. *Women's Estate* adlı eserinde Mitchell, kadınların durumunu (Marksist feministlerin düşündüğü gibi) sadece üretim yapılarının değil, aynı zamanda (radikal feministlerin düşündüğü gibi) üreme ve cinsellik yapılarının ve (liberal feministlerin ileri sürdüğü üzere) çocukların sosyalleşmesinin de belirlediğini iddia etti.¹³ Tam olarak özgürleşebilmeleri için kadınların tüm bu

12 Friedrich Engels, *The Origin of the Family, Private Property, and the State* (New York: International Publishers, 1972), s. 103 [Türkçesi: *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2018].

13 Juliet Mitchell, *Woman's Estate* (New York: Pantheon Books, 1971).

yapılardaki statüsünün ve işlevinin değişmesi gerektiğini vurguladı. Yine de, son tahlilde Mitchell için kadınların en büyük düşmanı olarak kapitalizm, ataerkiden ağır bastı.

Mitchell gibi Alison Jaggar da Marksist ile radikal feminist düşünce arasında bir senteze ulaşmaya çalıştı. Tüm feminist perspektiflerin, kadınlardan eş, anne, kız çocuğu, sevgili ve çalışan olarak çelişkili taleplerde bulunulduğunun farkında olduğunu kabul eden¹⁴ Jaggar, sosyalist feminizmin kadınlara yönelik baskının çok sayıdaki biçimi arasında ilişki kurmaktaki ısrarlı çabası dolayısıyla eşsiz olduğunda ısrar etti. Yabancılaşma gibi birleştirici bir kavramı, kapitalizm idaresinde, kadınların birey olarak bütünleşmesinin kaynağı olabilecek her şeyin (iş, seks, eğlence) ve herkesin (aile üyeleri ve arkadaşlar) nasıl da parçalanmalarının nedeni haline geldiğini açıklamak üzere kullandı. Mitchell ve Jaggar, kadınların boyunduruk altına alınma sürecinin öyle basitçe açıklanamayacağına ısrar etti. Fakat Mitchell'in aksine Jaggar, kadınlara musallat olan en büyük belanın kapitalizmden ziyade ataerki olduğunu ifade etti.

Mitchell ile Jaggar'ın ardından başka bir grup sosyalist feminist, kadınlara yönelik baskıya dair yeni açıklamalar geliştirmeyi amaçladı; söz konusu açıklamalarda kadınların sınırlı refahı ve özgürlüğünün başlıca kaynağı olarak ne kapitalizm ne de ataerki öne çıkarıldı. Iris Marion Young¹⁵ ve Heidi Hartmann,¹⁶ kadınlara yönelik baskı konusunda, kapitalizm ile ataerkinin tam bir ortakyaşarlık sürdürdüğü ve karşılıklı etkileşim halinde olduğu şeklinde açıklamalar getirdi. Bu düşünürler, ataerki yok olursa kapitalizmin ayakta kalıp kalamayacağı sorusunu veya tam tersini bir dereceye kadar ele aldı. Her ne kadar teorileri arasındaki nüansları kavramak zor olsa da Young ve Hart-

14 Alison M. Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature* (Totowa, NJ: Rowman & Allanheld, 1983), s. 316–317.

15 Iris Marion Young, "Socialist Feminism and the Limits of Dual Systems Theory", *Social Review* 10, sayı: 2–3 (Mart–Haziran 1980): s. 174.

16 Heidi I. Hartmann, "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union", *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* içinde, ed. Lydia Sergeant (Boston: South End Press, 1981), s. 1–14 [Türkçesi: *Marksizm'le Feminizmin Mutsuz Evliliği*, çev: Gülşad Aygen, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006].

mann –selefleri Mitchell ve Jaggar gibi– feministleri kadınların karşılığı ödenmeyen, düşük ücret verilen veya değersiz görülen emekleriyle ilgili meseleleri ele almaya itti.

Kadınların yaşam koşullarına dair kavrayışlarına karşın, özellikle Anglo-Amerikan dünyada, 1980’ler öncesi feministlerin, neredeyse tamamının beyaz, burjuva, heteroseksüellerden oluştuğunu ve bugün Kuzey denilen Batı dünyasındaki olaylara odaklandığını belirtmeliyiz. *Feminist Düşünce*’nin beşinci edisyonunda, ABD ve diğer ülkelerdeki beyaz olmayan, işçi sınıfından, lezbiyen kadınların ve son dönemde trans kadınların, tüm dünyadaki kadınların daha da özgürleşmesine ve haklarla sorumluluklar konusunda erkeklerle daha eşit olmalarına yardımcı olan çok çeşitli feminizmler şekillendirmelerine hak ettiği ilgiyi göstermeye çalışıyoruz. Tina Fernandes Botts’un (beyaz olmayan bir feminist) kitabın yazım sürecine dahil olması sayesinde, bu edisyonda beyaz olmayan kadınların kaygılarının, meselelerinin ve fikirlerinin bir kısmını daha iyi ifade ettiğimize inanıyoruz.

Özellikle bu edisyonda Dördüncü ve Beşinci bölümleri, beyaz olmayan kadın feminizmlerinin feminist düşüncede günümüzdeki merkezietini yansıtacak ve keşişimsellik kavramını vurgulayacak şekilde genişlettik. Dördüncü Bölümde, ABD’deki beyaz olmayan kadınlara, bilhassa Siyah/Afrikalı Amerikalı, Latin Amerikalı/Latin/Meksika kökenli Amerikalı, Asyalı Amerikalı ve Yerli kadınlara odaklanıyoruz. ABD’de kesinlikle çok daha fazla çeşitlilikte beyaz olmayan kadın olsa da, temsili analiz birimlerimizi, bu kadın gruplarının her birinin benzersiz baskı deneyimlerine dair bir örneklem sağlamak ve farklı bakış açılarını vurgulamak için kullanıyoruz. Aynı zamanda bu farklı kadın gruplarının ABD kültüründeki ırksal hiyerarşi geçmişi ve süregelen varlığı içinde ırksallaştırma (beyaz olmayan ırk olarak ayırma) ortak deneyimini paylaştıklarını biliyoruz. En azından bu anlamda, ABD’deki beyaz olmayan kadınların baskı ve ataerki deneyimleri, ırksallaştırılmamış (beyaz) kadınlarınkinden önemli bir farklılık göstermektedir ve varlığını devam ettirdiği sürece bu durumu sorgulamayı sürdürmenin önemli olduğunu düşünüyoruz.

ABD’den dünya sahnesine doğru ilerleyerek, Beşinci Bölüm’de küresel, sömürgecilik sonrası ve ulusötesi feminizmleri tartışıyor; hep-

sini, dünya çapındaki feminist meselelere dair ilişkili ama ayrı yaklaşımlar olarak kavırıyoruz. Küresel feminizmle başlayıp sömürgecilik sonrası ve ardından ulusötesi feminizmle devam eden bir süreklilik gözümüze çarparken, ideolojik bakış açısının evrensel insan hakları ve kadın hakları gibi kavramlara vurgudan (küresel feminizm) gelişmekte olan ülkelerdeki beyaz olmayan farklı kadın gruplarının ihtiyaçlarına (sömürgecilik sonrası feminizm), farklı ülkelerden kadınların müşterek sorunlarını ele almak için birleşmesi olasılığının kapsamlıleştirirlerine (ulusötesi feminizm) kaydığını görüyoruz.¹⁷

Feministlerin büyük bir kısmı kadınlara yönelik baskı konusundaki farklı açıklamalarında makrokozmosa (ataerki, kapitalizm, milliyetçilik) ne kadar odaklanıyorlarsa, psikanalitik ve bakım/özen-odaklı feministler bireyin mikrokozmosunu o ölçüde analiz ederler. Kadınlara yönelik baskının köklerinin, dişi ruhunun derinliklerinde gömülü olduğunu iddia ederler. İlk başta psikanalitik feministler Sigmund Freud'un çalışmalarına odaklanarak kadınlara yönelik baskıda cinselliğin rolünü daha iyi anlamaya çalıştı. Freud'a göre, pre-Ödipal evre olarak adlandırılan dönemde tüm bebekler ortakyaşarlık açısından annelerine bağılıdır ve onu kadiri mutlak olarak görürler. Ancak anne-bebek ilişkisi ikircikli bir ilişkidir: bazen anneler çok verir (varlıkları ezicidir); bazense az verir ve yoklukları hayal kırıklığına uğratar.¹⁸

Pre-Ödipal evre, erkek çocuğun ilk sevgi nesnesi olan anneden, babasının ellerinde (simgesel olarak) iğdiş edilmekten kurtulmak için vazgeçtiği süreç olan Oidipus kompleksiyle son bulur. Kimi psikanalitik feministler, eril egemenlik veya ataerkinin kökeninde bulunduğunu düşündükleri Oidipus kompleksinin erkeklerin hayal gücünün ürününden ibaret olduğunu –herkesin, özellikle kadınların kaçınmaya çalışması gereken ruhsal bir tuzak olduğunu– ileri sürer. Kimileriye, kaotik bir doğa durumuna yeniden girmeye hazır olmadıkça Oidipus kompleksinin herhangi bir versiyonunu, bireyi toplumla bütünleştiren

17 Ella Shohat, "Area Studies, Transnationalism, and the Feminist Production of Knowledge", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 26, no. 4 (2001): s. 1269–1272.

18 Sigmund Freud, "Femininity", *The Complete Introductory Lectures on Psychoanalysis* içinde, ed. ve çev. James Strachey (New York: W. W. Norton, 1966), s. 542.

deneyim olarak kabul etmek zorunda olduğumuzu belirterek buna itiraz ederler. Sherry Ortner, Oidipus kompleksinin herhangi bir versiyonunu kabul etmeye kalkıştığımızda, otorite, özerklik ve evrenselcilik özellikleri erirken, sevgi, bağımlılık ve tikelciliğin dışı olarak yaftalandığı Freudcu versiyonunu kabul etmemiz gerekmediğini belirtmişti.¹⁹ Eril olanı dışı olan karşısında ayrıcalıklı kılmayı amaçlayan bu etiketler, Oidipus kompleksinin olmazsa olmazı değildir. Daha ziyade, açıkça bir çocuğun erkeklerle ve kadınlarla gerçek deneyiminin sonuçlarıdır. Ortner'a göre, (Dorothy Dinnerstein ile Nancy Chodorow tarafından da tavsiye edildiği üzere) ikili ebeveynlik ve işgücüne ikili katılım, Oidipus kompleksinin toplumsal cinsiyet değerliklerini değiştirecektir.²⁰ Otorite, özerklik ve evrenselcilik artık münhasıran erkeklerle; sevgi, bağımlılık ve tikelcilik artık münhasıran kadınlara ait özellikler olmayacaktır. Bu, Lacancı çizgiden²¹ gelen psikanalitik feministler Julia Kristeva²² ve Luce Irigaray'nin²³ bile kabul ettiği bir düşüncedir.

Kitabın bir önceki edisyonunda Carol Gilligan²⁴ ve Nel Noddings²⁵ gibi düşünürler psikanalitik feminizm bölümünde incelenmişti. Ne var ki, bakım/özen-odaklı feminizme başlıbaşına bir bölüm ayırmanın daha doğru olacağına karar verdik. Psikanalitik feministlerin aksine, bakım/özen-odaklı feministler çocukların psikoseksüel gelişimine vurgu yapmazlar. Bunun yerine psikolojik ahlaki gelişimlerine odaklanırlar. Ayrıca, bakım/özen-odaklı feministler –psikanalitik feminist-

19 Sherry B. Ortner, "Oedipal Father, Mother's Brother, and the Penis: A Review of Juliet Mitchell's *Psychoanalysis and Feminism*", *Feminist Studies* 2, no. 2-3 (1975): s. 179.

20 Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender* (Berkeley: University of California Press, 1978); Dorothy Dinnerstein, *The Mermaid and the Minotaur: Sexual Arrangements and Human Malaise* (New York: Harper Colophon Books, 1977).

21 Jacques Lacan, *Écrits: A Selection*, çev. Alan Sheridan (New York: W. W. Norton, 1977).

22 Luce Irigaray, *This Sex Which Is Not One*, çev. Catherine Porter (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985), s. 28.

23 Julia Kristeva, *Desire in Language*, çev. Leon Roudiez (New York: Columbia University Press, 1982), s. 205-206.

24 Carol Gilligan, *In a Different Voice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982).

25 Nel Noddings, *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education* (Berkeley: University of California Press, 1984).

lerin aksine– (geleneksel) psikanalitik teorinin bazı cinsiyetçi niteliklerini üstlenmek zorunda kalmazlar.

Dahası, bakım/özen-odaklı feministleri psikanalitik feministlerden ayıran bir başka özellik de, doğaya ve bakım/özen pratiğine odaklanmış olmalarıdır. Bakım/özen-odaklı feministler, –çeşitli derecelerde– neden kadınların genellikle duygular ve beden ile; erkeklerinse mantık ve akıl ile bağdaştırıldığını anlamakla diğer feminist düşünür gruplara oranla çok daha fazla uğraşıyorlar. Yine bununla bağlantılı olarak, bakım/özen-odaklı feministler, neden kadınların bir grup olarak genellikle karşılıklı bağımlılık, topluluk ve bağlantı ile ilişkilendirilirken, erkeklerin grup olarak genellikle bağımsızlık, bireysellik ve özerklikle bağdaştırıldığını anlamaya çalışıyorlar. Bu düşünürler, toplumların gerçeklikleri neden dişi ve eril diye ayırdığına dair çeşitli açıklamalar getiriyorlar. Ancak erkeklerin ve kadınların farklı toplumsal cinsiyet kimlikleri ve davranışları için açıklamaları ne olursa olsun, bakım/özen-odaklı feministler, kadınların bakım/özen becerilerinin daha gelişmiş olduğu varsayımını insani bir kuvvet olarak gördüğünden bakım/özen etiğini, Batı dünyasında hâkim olan adalet etiğinden üstün tutma eğilimindedirler. Buna ek olarak, bakım/özen-odaklı feministler, neden kadınların hepsinin neredeyse tüm toplumlarda orantısız şekilde bakım/özen yükünü omuzladığına ve neden erkeklerin hepsinin rutin şekilde bakım/özen pratiklerinden el çektiğine dair harikulade açıklamalar getiriyorlar. Son olarak bakım/özen-odaklı feministler, kadınların bakım/özen yükünü azaltmak, böylece kadınların da kendilerini tam bir birey olarak geliştirmek üzere erkekler kadar zamana ve enerjiye sahip olmaları için planlar ve politikalar geliştiriyorlar.²⁶

Bakım/özen-odaklı feminizmle bağlantılı olan ekofeminizm, kişinin ötekiyle ilişkisi konusundaki en kapsamlı kavrayışı sunuyor. Ekofeminizme göre, sadece birbirimize değil, aynı zamanda insandışı dünyaya da –hayvanlar ve hatta bitkiler âlemine– bağlıyız. Ne yazık ki, bırakın insandışı dünyaya olanı, birbirimize karşı sorumluluklarımızı bile her zaman kabul etmiyoruz. Sonuç olarak, dünyanın doğal kay-

26 Virginia Held, *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global* (New York: Oxford University Press, 2006).

naklarını tüketiyor, zehirli gazlarla çevreyi kirletiyor ve silah merkezlerine kitle imha araçları stokluyoruz. Bu şekilde doğayı kontrol ettiğimizi ve kendimizi geliştirdiğimizi zannediyoruz. Ekofeminist Ynestra King'in gözlemlediği üzere doğa çoktandır isyan ediyor.²⁷ Ekofeministler insanlığın varlığını sürdürmesinin tek yolunun, insandışı dünyayla ilişkilerimizi güçlendirmek olduğunda ısrar ediyorlar.²⁸

Feminist Düşünce' nin beşinci edisyonunda da, varoluşçu feminizmi postyapısalcı ve postmodern feminizmle beraber ele almaya devam ediyoruz. Kadınların ruhlarını psikanalitik ve bakım/özen-odaklı feministlerden bile daha derinlemesine inceleyen Simone de Beauvoir, kadınlara yönelik baskıya dair ontolojik-varoluşçu açıklamalarda bulunmuştur. Yirminci yüzyıl feminizminin başlıca kuramsal metinlerinden *İkinci Cinsiyet'* te²⁹ de Beauvoir, kadınlara yönelik baskının, erkeklerden farklılıklarından ileri geldiğini ifade etti. Kadın ötekidir çünkü erkek değildir. Erkek varoluşunun anlamını belirleyen özgür, kendi kendine karar veren bir varlıkken kadın ötekidir, anlamı onun adına belirlenen nesnedir. Bir benlik, bir özne olabilmek için kadın da erkek gibi, varoluşunu sınırlayan tanımları, etiketleri ve özleri aşmak zorundadır. Kim olmak istiyorsa o olmalıdır.

Postyapısalcı ve postmodern feministlerse de Beauvoir'ın ötekilik anlayışını tepeklak eder. Kadın halen ötekidir, ancak postyapısalcı ve postmodern feministler bu durumu reddedilecek bir şey olarak yorumlamak yerine sahiplenirler. Kadının ötekiliğinin, birey olarak kadınlara geride durup egemen eril kültürün (ataerki) herkese, özellikle de çeperinde yaşayanlara dayatmaya çalıştığı normları, değerleri ve pratikleri eleştirme imkânı verdiğini ileri sürerler. Bu nedenle ötekiliğin, dışlanma, sakınılma, istenmeme, terk edilme ve marjinalleş-

27 Ynestra King, "Healing the Wounds: Feminism, Ecology, and Nature/Culture Dualism", *Feminism and Philosophy* içinde, ed. Nancy Tuana ve Rosemarie Tong (Boulder, CO: Westview Press, 1995).

28 Carol J. Adams, *The Sexual Politics of Meat: A Feminist Vegetarian Critical Theory*, üçüncü edisyon (New York: Continuum International Publishing Group, 2010) [Türkçesi: *Etin Cinsel Politikası*, çev. Güray Tezcan, E. Boyacıoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013].

29 Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, ed. ve çev. H. M. Parshley (New York: Vintage Books, 1974) [Türkçesi: *İkinci Cinsiyet*, çev. Gülnur Acar-Savran, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2019].

tirilmesiyle tüm bağlantılarına rağmen avantajları vardır. Değişime ve farklılığa izin veren bir varolma biçimidir. Kadınlar üniter benlikler, tanımlanıp sonra kemikleştirilecek özler değildir. Tam tersine kadınlar, başkalarının yanı sıra Judith Butler'ın da söylediği gibi, kendi toplumsal cinsiyetlendirilme biçimlerini "performans olarak sergileyebilen" özgür ruhlardır.³⁰

Onuncu Bölüm'de üçüncü dalga ve queer feminizmleri tartışıyoruz. Üçüncü dalga feministler kendilerini mümkün olduğunca çok sayıda farklı türden kadının meselelerine cevap veriyor olarak görür. Diğer bir deyişle, mevcut feminist bakış açılarının çoğulluğunu bünyelerine dahil etmeye çabalarlar. Kadınların istemeleri gereken şeyi istemelerini sağlamakla pek de ilgilenmeyen, her çeşit kadının *istediğini* söylediği şeye cevap veren yeni tür bir feminizm şekillendirmeyi arzu ederler. Üçüncü dalga feministler feminizmi uyguladıkları bağlamı "bırak dağınık kalsın" olarak tanımlarlar. Örneğin, Rebecca Walker üçüncü dalga feministlerin ikinci dalga feminist selefleri kadar yargılayıcı olmadıkları değerlendirmesinde bulunur. Walker "Biz ve Onlar arasındaki çizgiler genellikle bulanık olduğundan" üçüncü dalga feministlerin "muğlaklık" ve "çoklu konumsallıklar barındıran" kimlikler yaratmaya çalıştığını vurgular.³¹

Queer feminizm toplumsal cinsiyet ve cinselliği, zengin ve dinamik bir şekilde sorgular. Queer feministler özellikle toplumumuzun herkesi eril/dişi ikiliğine uydurmaya çalışmasına ve aynı zamanda insanların kendilerini erkek, kadın, her ikisi veya hiçbiri olarak tanımlama biçimlerine vurgu yaparlar. Queer feminizmin geleceği, halihazırda tartışmalı olan kadın kavramının yeni yönlerini ortaya koymayı taahhüt eder. Queer feminizme göre örneğin, trans erkekler ve trans kadınlar herkesin, giderek çeşitliliği artan toplumlarda toplumsal cinsiyetin nasıl görüldüğünü daha iyi kavramalarına yardımcı olur.

30 Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York: Routledge, 1990) [Türkçesi: *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları, 2019].

31 Rebecca Walker, ed., *To Be Real: Telling the Truth and Changing the Face of Feminism* (New York: Anchor Books, 1995).

Her ne kadar çeşitlilik ve farklılık baskılarını bütünleşme ve müştereklik baskılarıyla uzlaştırmak büyük bir zorluk teşkil ediyor olsa da, çağdaş feministler bu zorlukla başa çıkabiliyor gibi görünüyor. Her geçen yıl, kadınların tüm dünyada “ikinci cinsiyet” olmaya devam etmesinin sebeplerini ve bu durumu nasıl değiştireceğimizi daha iyi anlıyoruz. *Feminist Düşünce*'nin beşinci edisyonunda, burada sunulan feminist bakış açılarının hem güçlü hem de zayıf yanlarını tartışmaya çalıştık. Bu şekilde her bir feminist bakış açısının feminist düşüncenin şekillenmesine katkısına saygı göstermeyi hedefledik. Bu kitabın sonunda tek bir görüşün kazanmasını uman okurlar hayal kırıklığına uğrayacaklar. Her ne kadar feminist bakış açılarının hepsi eşit derecede doğru olamasa da, burada nihai bir son söze gerek yok. Bunun yerine, gerçek feminist düşünürler her zaman daha da gelişebilir, iyileşebilir, yeniden düşünebilir ve genişleyebilir. Bu nefes alma alanı bizi her şeyi bilmek zorunda olma otoriter tuzağına düşmekten alıkoymaya yardımcı oluyor.